

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2007

Laipoldová Šárka

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

Děti na útěku

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Alena Plšková

Vypracovala:
Laipoldová Šárka

Praha 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma "Děti na útěku" zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Praha 5.12.2007

.....
Laipoldová Šárka

Obsah

Obsah	1
Úvod	2
1. Linka vzkaz domů	3
1.1. Vznik Linky vzkaz domů	3
1.2. Způsob práce na Lince vzkaz domů	3
1.3. Cílová skupina Linky vzkaz domů	4
1.4. Služby poskytované Linkou vzkaz domů	4
1.4.1. Standardní služby	4
1.4.2. Speciální služby	5
1.5. Statistika Linky vzkaz domů za rok 2006	6
2. Dítě na útěku	8
2.1. Charakteristika útěků	8
2.2. Dělení útěků	9
2.2.1. Útěky připravované a plánované	9
2.2.2. Útěky jako impulzivní, zkratkovité jednání	10
2.3. Útěky z domova	11
2.3.1. Rodinné zázemí	11
2.3.2. Škola	13
2.3.3. Syndrom CAN	15
2.4. Útěky z ústavních zařízení	18
2.5. Toulání	22
2.6. Vyhození z domova	23
3. Pohřešované děti	25
3.1. Vymezení pojmu	25
3.2. Pátrání po pohřešovaných dětech	25
3.3. Mezinárodní den pohřešovaných dětí	26
3.4. Statistiky pohřešovaných dětí	27
4. Praktická část	29
4.1. Projekt prevence kriminality	29
4.2. Besedy na základních školách	30
4.3. Výsledky zpracování dotazníků	30
4.3.1. Věková struktura dotazovaných	31
4.3.2. Útěky	31
4.4. Shrnutí praktické části	31
Závěr:	33
Resumé:	34
Anotace	35
Literatura	36
Příloha k praktické části – Dotazník	38

Úvod

Již deset let pracuji v sociální oblasti, konkrétně ve Sdružení Linka bezpečí, kde jsem pracovala na pozicích sociálního pracovníka, konzultanta a supervizora na Lince bezpečí. Od roku 2003 jsem dostala možnost pracovat jako vedoucí projektu Linka vzkaz domů, zaměřeného na děti vyhozené, na útěku z domova a děti pohřešované. Do té doby jsem tuto problematiku znala jen velmi okrajově z případů na Lince bezpečí. Proto, aby tento projekt mohl vzniknout, bylo potřeba vyhledat maximum informací. Byla jsem velmi překvapena, neboť neexistovala ucelená odborná publikace, která by se přímo touto problematikou zabývala. Našla jsem pouze kusé údaje v rámci jiných problematik. V současné době Linka vzkaz domů funguje již 5. rokem a cítím potřebu podělit se o informace získané v problematice dětí na útěku, vyhozených z domova.

Cílem této bakalářské práce je seznámit veřejnost s problematikou dětí na útěku, vyhozených z domova a dětí pohřešovaných. Ráda bych také podrobněji informovala o projektu Linka vzkaz domů, co je náplní této Linky, kdo je jejím klientem, jak se s ním na Lince pracuje a v neposlední řadě bych ráda uvedla statistické údaje týkající se volání na Linku vzkaz domů. V praktické části jsem se zabývala besedami na pražských základních školách, které probíhaly v rámci preventivního programu podporovaného Magistrátem hlavního města Prahy. Záměrem bylo porovnat cílovou skupinu volající na Linku vzkaz domů a skupinu dětí 5.- 8. tříd, které jsou právě věkově nejčastěji volající skupinou.

Bakalářskou práci jsem rozdělila do 4 kapitol. První kapitola je věnována Lince vzkaz domů, vymezení její cílové skupiny a službě poskytované Linkou. Druhá kapitola je věnována samotné problematice dítěte na útěku. Kromě vymezení pojmu „útěk“ se zaměřím na úteky z domova, úteky z ústavního zařízení, zařadím sem stať o toulání dětí a budu se zabývat dětmi vyhozenými z domova. V rámci útěků z domova, které patří mezi nejčastější příčiny, kvůli kterým se dítě ocitá bez střechy nad hlavou, se budu snažit zjistit důvody, proč dítě z domova utíká. Tyto skutečnosti propojím se zkušenostmi z Linky vzkaz domů. Třetí kapitola je věnována pohřešovaným dětem, mezi které patří i děti na útěku. V této kapitole se kromě vymezení tohoto pojmu zaměřím především na metodiku pátrání po pohřešovaných dětech a Mezinárodní den pohřešovaných dětí. Čtvrtá kapitola se týká praktické části, zabývá se analýzou dotazníků, které vyplňovaly děti základních škol na druhém stupni.

Doufám, že propojení teoretických znalostí a praktických poznatků bude sloužit nejen pro pracovníky linek důvěry, ale také pro ostatní organizace zabývající se ochranou dětí.

1. Linka vzkaz domů

1.1. Vznik Linky vzkaz domů

Linka vzkaz domů je jedním z hlavních projektů Sdružení Linka bezpečí. Svůj provoz zahájila dne 1.9.2007. První tři měsíce byla Linka v provozu nepřetržitě 24 hodin denně. Zkušenost ukázala, že po 22. hodině se na Linku děti již neobrací. Proto byl provoz omezen od 8 do 22 hodiny. Děti se na ni mohou dovolat z pevné linky zdarma na telefonní číslo 800 111 113 nebo poplatně dle tarifů jednotlivých operátorů na telefonní číslo 724 727 777. Z mobilních sítí je Linka využívána jen minimálně. Toto opatření, kdy je Linka dostupná zdarma pouze z pevné linky, bylo přijato na základě zkušeností z Linky bezpečí, kde převážná většina „testovacích hovorů“ je právě z mobilních telefonů. Linka by se těmito testovacími hovory obsadila a dítě, které by službu Linky skutečně potřebovalo, by se nemuselo dovolat.

1.2. Způsob práce na Lince vzkaz domů

Základní zásadou Linky vzkaz domů je možnost volajícího zůstat v anonymitě. Je neustále dbáno na zásadu důvěrnosti sdělovaných informací. Pokud chtějí svou situaci řešit za pomoci pracovníka Linky vzkaz domů, musí však z anonymity vyjít, neboť musí uvést kontakt, kam bude pracovník Linky vzkaz vyřizovat, na jaký Orgán sociálně právní ochrany (dále jen OSPOD) se bude obracet, popřípadě s kým se bude dítě telefonicky propojovat. V případech, kdy se dítěti snažíme přímo pomoci, nemá dítě problémy vyjít z anonymity. Kromě jednorázového kontaktu mohou děti a dospívající využít k řešení svých problémů i možnost opakovaných volání.

Každé zavolání na Linku vzkaz domů je konzultanty ukládáno do speciálního počítačového programu. O nejzávažnějších případech je zapsána podrobná zpráva, která je vždy supervidována sociálním pracovníkem Sdružení Linka bezpečí. Pokud si situace dítěte žádá péči odborníka či pomoc kompetentního orgánu, instituce, klient je o tom informován a je mu nabídnut kontakt na příslušné zařízení. V případech, kdy již volající není schopen sám vlastní silou svou situaci řešit, nabízí Linka vzkaz domů rovněž pomoc formou intervence. Se souhlasem klienta Linka vzkaz domů kontaktuje odpovídající instituci a spolupracuje

na zajištění pomoci klientovi. Pracoviště Linky vzkaz domů v těchto případech velmi úzce spolupracuje se státními i nestátními institucemi v celé ČR a to především s OSPOD, s některými složkami Policie ČR, se sociálními kurátory, pedagogy a také s pracovníky neziskových organizací zabývajících se ochranou dětí.

1.3. Cílová skupina Linky vzkaz domů

Cílovou skupinou Linky vzkaz domů jsou děti a dospívající, které situace v rodině, ve škole nebo v ústavním zařízení donutí k útěku. Také jsou to děti a mladí lidé, kteří útěk zvažují, plánují. Další skupinou jsou volající, kteří se z nějakého důvodu bojí návratu domů nebo reakce rodiče na vzniklou situaci. Poslední skupinou jsou děti, které jsou vyhozené z domova. Linka vzkaz domů je určena dětem a mladým lidem, kteří se ocitnou v akutní krizi a odkaz na jinou linku by nebyl v jejich situaci vhodný.

1.4. Služby poskytované Linkou vzkaz domů

Linka vzkaz domů je specifická nejen tím, že je cíleně zaměřena na určitou skupinu dětí či mladých lidí, kteří se vzhledem k útěku dostávají do rizikové situace, ale zejména tím, co volajícím nabízí.

Na Lince vzkaz domů můžeme rozlišovat dva základní typy služeb, a to služby standardní a speciální.

1.4.1. Standardní služby

Mezi standardní služby patří telefonická krizová intervence a intervence na příslušné instituce. Díky technikám *telefonické krizové intervence* se dítěti poskytne bezpečný prostor, kde se může svěřit a odžít si emoce spojené s jeho trápením, a kde může společně s konzultantem hledat různé možnosti řešení jeho situace.

Zejména v případech, kdy se jedná o ohrožení psychického a tělesného zdraví a života dítěte, nabízí Linka vzkaz domů zprostředkování pomoci formou *intervence* směrem ke kompetentním orgánům. Vzhledem k problematice, kterou na Lince vzkaz domů s dětmi řešíme, nejčastěji úzce spolupracujeme s pracovníky OSPOD a s Policií ČR.

Dětem je potřeba úměrně k jejich věku vysvětlit, v čem pomoc spočívá, jaké kroky budou učiněny a jaké jsou možné důsledky, aby neměly z takové formy pomoci strach. V tomto případě je nutné, aby dítě vystoupilo z anonymity.

Linka vzkaz domů vlastní celostátní databázi státních i nestátních organizací, institucí a zařízení nabízejících pomoc dětem a mladým lidem v ohrožení, které jsou začleněny v systému ochrany práv dětí a mládeže. Odkazem na příslušné zařízení či instituci může zprostředkovat volajícím odbornou pomoc, kterou v tu chvíli potřebují.

1.4.2. Speciální služby

Mezi speciální služby, které Linka vzkaz domů poskytuje, patří předávání vzkazů a propojení s třetí osobou tzv. telefonickou konferencí. Těmito dvěma službami se Linka vzkaz domů odlišuje od běžných linek důvěry.

Prvotním úkolem Linky vzkaz domů je **předávání vzkazů** rodičům či jiným blízkým osobám dítěte. Pokud se dítě nechce vrátit domů, slouží vzkaz k předání informace o tom, že je dítě naživu a zdrávo. Pokud se dítě bojí domů vrátit, nebo je na útěku a chtělo by se vrátit, ale nemá odvahu rodičům zavolat, protože se obává jejich reakce, slouží vzkaz domů také jako prostředek mapování situace a reakce blízkých. Na Linku vzkaz domů se také mohou obrátit rodiče a zanechat tu zprávu pro dítě, které z domova uteklo a předpokládají, že by mohlo na Linku zavolat.

Vzkaz klienta se konzultant snaží předat do 24 hodin od doby, kdy dítě volalo. Nejčastěji se podaří vzkaz předat v rámci prvního zavolání. V případě, kdy se nepodaří pracovníkovi Linky dovolat napoprvé, opakuje volání každou půlhodinu. Pokud se předání nepodaří, je možné, aby dítě zavolalo znovu a svůj požadavek na vzkaz potvrdilo a doba předání se prodlužuje o dalších 24 hodin.

Při předávání vzkazu dítě částečně vystupuje z anonymity. Je potřeba, aby sdělilo konzultantovi své jméno, jméno osoby, které bude vzkaz předán – příjemce vzkazu - a jeho telefonní číslo. Vystoupení z anonymity je důležité zejména kvůli tomu, aby se při předávání vzkazu mohla potvrdit totožnost dítěte i předávajícího a nemohlo tak dojít k omylu při předání. Také usnadňuje identifikaci osob při následujících interakcích k původnímu vzkazu. Napomáhá ale také k eliminaci imitací, kdy se dítě bojí, že by mohlo být prozrazeno a raději hovor ukončuje.

Ze zkušeností z Linky vzkaz domů mohou říci, že pokud dítě skutečně chce předat vzkaz, nevadí mu zveřejnění jeho jména. Pokud se obavy přeci jen objeví, je na místě o nich s dítětem mluvit, objasnit mu důvod tohoto požadavku a ujistit ho, že na jiné účely než při předávání vzkazu nebude jeho jméno použito.

Linka vzkaz domů nabízí dětem také pomoc prostřednictvím takzvané **telefonické konference**, která je v některých případech vhodnější než předávání vzkazu. Umožňuje telefonické propojení dítěte s třetí osobou. Díky výbornému technickému zázemí Linky je možné propojit dítě s více osobami najednou. Nejčastěji propojujeme dítě s některým z rodičů, či jinou osobou blízkou dítěti, která mu v současné situaci může pomoci. Dále jsou případy, kdy dítě telefonicky propojujeme s pracovníkem OSPOD (včetně pohotovostních pracovníků), policistou, pracovníkem azylového domu apod. Telefonická konference je vhodná zejména v případech, kdy dítě potřebuje konkrétní pomoc a propojení s konkrétní osobou mu umožní přímou domluvu. Do konference vstupuje také konzultant Linky vzkaz domů a pokud to situace vyžaduje, může rozhovor řídit. I při telefonické konferenci je potřebné, aby dítě vyšlo z anonymity. Sdělilo celé své jméno, telefonní číslo a celé jméno osoby, se kterou ho bude pracovník Linky telefonicky propojovat.

Linka vzkaz domů se vedle své základní služby, tedy telefonické krizové linky, věnuje i dalším činnostem. Především se zabývá fenoménem dítěte na útěku a pohřešovaného dítěte. V této oblasti se snaží informovat veřejnost a působit preventivně. Kromě Mezinárodního dne pohřešovaných dětí pořádá tiskové konference, odborné konference, vydává brožury, pořádá besedy a iniciuje spolupráci se zařízeními sociálně-právní ochrany dětí, OSPOD, Policií ČR.

1.5. Statistika Linky vzkaz domů za rok 2006

Pro představu bych ráda uvedla statistická data z Linky vzkaz domů za **rok 2006**. V tomto období **Linka přijala celkem 7450 volání. Z nich 5302 představovaly hovory informační**, děti byly odkazovány na konkrétní instituce, ale patří sem i různé žerty nebo agresivní telefonáty. **Zbývajících 2148 volání se týkalo skutečných problémů dětí**, o těch nejzávažnějších byla **v 396 případech zapsána zpráva**. Byly to případy, kdy bylo dítě na útěku z domova nebo ústavního zařízení, o útěku uvažovalo, bálo se vrátit domů nebo bylo z domova vyhozeno. Linka vzkaz domů byla v převážné většině kontaktována **dívkami, a to až ze 70%**. Věková hranice volajících se pohybovala **nejčastěji od 14 do 17 let**.

Nejčastějším důvodem útěků byly v 55% rodinné problémy spojené často s problematikou CAN ve 14%.

Linka vzkaz domů v roce 2006 předala **celkem 46 vzkazů, zprostředkovala 26 telefonických konferencí a 9 intervencí s institucemi.** V dalších 85 případech se na Linku vzkaz domů obrátili klienti s žádostí o vyřízení vzkazu, ale díky rozhovoru s pracovníkem Linky vzkaz domů se našla jiná, pro klienta výhodnější, možnost řešení jeho stávající situace.

2. Dítě na útěku

2.1. Charakteristika útěků

Útěk lze také charakterizovat jako únik, opuštění určitého místa, prostředí, situace, bez vědomí či proti vůli někoho. U dětí jde většinou o známku tíživé situace či psychické nouze. V souvislosti s útekem je zmiňována také dromomanie, což je nutková potřeba cestovat, toulat se, utíkat z domova. (HARTL, P. - HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 774 s.)

Útěk lze interpretovat jako určitou variantu únikového jednání. Dítě řeší svůj problém útekem z prostředí, které se mu jeví jako ohrožující nebo jinak nepříjemné. Pokud dítě utíká z domova, je to signálem, že rodina nefunguje jako zdroj jistoty a bezpečí a ve své funkci nějakým způsobem selhává. Dítě není schopné zvládnout situaci vhodnějším, adaptačně zralejším způsobem. Buď proto, že k tomu nemá potřebné kompetence, anebo proto, že je problém příliš velký, než aby jej mohlo zvládnout samo. Nefunkční rodina představuje riziko pro rozvoj dalších variant poruchového chování dítěte i pro rozvoj jeho osobnosti. Proto je zapotřebí situaci bezodkladně řešit. (VÁGNEROVÁ, M. 2002. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 281 s.)

Útěk jsou zvláštním fenoménem. Mají celou řadu příčin, souvislostí, následků. Jednoznačně definovat tuto problematiku je téměř nemožné, neboť se dotýká nejrůznějších názorů, teorií, přístupů. Každý útěk je jedinečný, jedinečný osobou, místem, časem, okolnostmi, prostředím. S mírnou nadsázkou lze říci, že názorů na problematiku útěků je tolik, kolik je útěků samotných. Jedno však mají všechny útěky společné, a tím je návrat. Návrat je podmínkou útěku. Útěk bez návratu není útekem, ale přechodem například k jinému životnímu stylu, k nové životní etapě, nebo se z něj stává toulání.

Útěk dětí považujeme za jednu z forem poruch chování. Z poradenského hlediska mají všechny poruchy chování něco společného. Jejich rozhodujícím etiologickým činitelem může být psychopatologie nebo nepříznivé výchovné vlivy, nebo konečně obojí. Dalším společným rysem je, že poruchy chování jsou vlastně asociálním projevem a zasahují spíše širší společenské okruhy než rodinu. Toulky a útěky dětí z domova v mladším školním věku jsou jedněmi z nejzávažnějších poruch chování. Vyskytují-li se v tomto věku, bývají často předzvěstí vážnější psychopatologie a vždy je na místě konzultace s dětským psychiatrem.

2.2. Dělení útěků

Na útěky můžeme nahlížet z různých pohledů a dělit je z několika hledisek:

1) hledisko časové:

- a) krátkodobé - v délce několika hodin, maximálně dní
- b) dlouhodobé - více dní, týdny, měsíce a déle

2) hledisko četnosti:

- a) jednorázové - dítě uteklo poprvé
- b) opakované - velmi často v případech útěků z ústavních zařízení

3) hledisko místa, odkud dítě utíká:

- a) z domova
- b) z ústavního zařízení
- c) odjinud

Dalším možným dělením útěků, které bych ve své práci více rozvedla je dělení na *útěky připravované a plánované a útěky jako impulzivní, zkratkovité jednání.*

Každý z nich má poněkud odlišný průběh, z velké části i odlišnou motivaci a také odlišný způsob řešení a pomoci.

2.2.1. Útěky připravované a plánované

Případ, kdy útek dítěte z domova je plánován a připravován, je závažnější. V případech útěků připravovaných a plánovaných může být motivace útěků rozdílná. Jestliže dítě utíká samo, je to nejčastěji akt „pomsty“ či vzdoru vůči dosavadním vychovatelům. Neutíká také bezcílně, nýbrž zpravidla k někomu, např. k rozvedenému otci, k matce, k babičce nebo jiné osobě, u níž očekává přijetí a pochopení, dokonce pochopení pro svou pomstu a vzdor.

Osamělý odchod dítěte z domova „za dobrodružstvím“ je výjimečným jevem. Naproti tomu společné útěky dvou nebo tří dětí jsou již častější. Motivem bývá touha po samostatném životě, poznání světa, mimořádných zážitcích. Někdy je touha naivní, pod vlivem četby nebo televizního pořadu, jindy podložená citovou neuspokojeností, vzdorem, představou trestu určeného vychovatelům, a to třeba jen jednoho z účastníků, který pak svede k dobrodružnému

podniku ostatní. (MATĚJČEK, Z. 1991. *Praxe dětského psychologického poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 310 s.)

Charakteristickým znakem tohoto typu útěku je předchozí příprava. Dítě si vytvoří zásoby jídla a pití, vezme si oblečení, doklady, hračku, talisman, peníze atd.

Dalším společným znakem připravených a plánovaných útěků bývá to, že dítě se v tomto případě většinou nechce vrátit tam, odkud uteklo, ať už je to domov nebo ústavní zařízení. Nepříznivou komplikací útěků je dopouštění se dalších přestupků, jako jsou krádeže, vylupování chat, podvody, někdy prostituce, drogy.

V těchto případech se někdy setkáváme s tím, že dítě skutečně žije na ulici a z původního útěku se tak pro něj stane nový životní styl. Na Linku vzkaz domů se dítě v takovém případě většinou obrací s žádostí o předání vzkazu rodičům. Nejčastěji se jedná o informační vzkazy o tom, že je v pořádku a zdrávo, ale že se domů prozatím vrátit nechce. Někdy se také pracovníci na Lince setkávají s tím, že se na ně dítě obrátí s žádostí o pomoc v okamžiku, kdy mu některý z jeho plánů selhal a ono neví, jak dál.

2.2.2. Útěky jako impulzivní, zkratkovitě jednání

Rozhodujícím činitelem v motivaci útěků jako impulzivního, zkratkovitě jednání bývá strach z trestu, zvláště z trestu fyzického. Často jde o útěk před zahanbujícími, ponižujícími pocity, které by dítě nutně zažilo v konfrontaci s rodiči. Je to obrana před degradací vlastního „já“ v očích rodičů, obrana před ohrožením vlastní identity. Jindy je převládajícím pocitem vzdor vůči vychovatelům pro jejich skutečnou, nebo spíše jen zdánlivou nespravedlnost. Mnohdy jsou tyto pocity doprovázeny představou sebe jako nešťastné oběti osudu, jindy představou pomsty rodičům, kteří se budou trápit. I při různé motivaci je společným rysem náhlé rozhodnutí. Dítě jako by bylo přemoženo touhou uniknout před hrozící nepříjemností, nepřemýšlí, neplánuje, není připraveno.

V tomto případě nebývá dítě zpravidla daleko od domova. Hledání dítěte bývá náročné především díky zmatku a rozčilení rodičů či jiných blízkých osob, ale zpravidla bývá úspěšné.

V případě útěků impulzivních a zkratkovitých se na Linku vzkaz domů obracejí děti nejčastěji v okamžiku, kdy již původní rozhodnutí a emoce pominuly a dostavilo se napětí z nejisté budoucnosti. V těchto případech bývají děti často rozhodnuty k návratu a od Linky vzkaz domů si přejí pomoci. Obávají se návratu domů, protože netuší, co všechno se v jejich nepřítomnosti stalo. Zda je rodiče už hledali, nahlásili jejich zmizení na policii a především je zajímá, jak rodiče reagovali na jejich odchod z domova.

2.3. Útěky z domova

Důvodů, proč se dítě rozhodne dobrovolně opustit domov, je několik. Mezi nejčastější důvody patří nedostatečné rodinné zázemí, problémy ve škole a syndrom CAN.

2.3.1. Rodinné zázemí

Dítě se přirozeně rodí a vyrůstá v rodině. Rodina prochází mnohými proměnami, avšak její ústřední rolí zůstává ochrana a výchova dětí. Pro zdravý psychický vývoj dítěte má fungující rodina význam zásadní. V prostředí rodiny dochází k naplnění hlavních psychických potřeb dítěte. První z nich je dostatečný přísun smyslových podnětů z venku, který má zásadní význam pro rozvoj psychických schopností a dokončení vývoje nervového systému dítěte. Nejpřirozenějším zdrojem smyslové stimulace je každodenní tělesný zrakový a řečový kontakt s dítětem. Další potřebou je bezpečí, jistota osobního vztahu. Prožívání bezvýhradného přijetí je předpokladem vybudování základní důvěry k okolnímu světu. Je to potřeba vztahu založeného na nepodmíněné lásce, kdy nás má někdo rád takové, jací jsme, a proto, že jsme. V rámci rodiny dítě dostává i určitou sociální roli (např. šikovný synek, hodná holčička apod.). Tím, že se dítě s touto rolí identifikuje, má možnost prožívat uznání a ocenění, má pocit, že někam patří. Dlouhodobé zkoumání dětí vyrůstajících bez rodičovské lásky prokázalo, že tyto děti trpí v dospělosti častějšími duševními poruchami, chronickou úzkostí a depresemi, závislostí na návykových látkách, asociálními formami chování a častějšími konflikty se zákonem.

Věnovala jsem velkou pozornost rodině a její důležitosti v životě dítěte, protože i telefonáty na Linku vzkaz domů bývají nejčastěji spojené s rodinnou problematikou. Přímým motivem útěků z domova jsou z 55 % právě rodinné problémy. Nejčastější příčinou bývá špatná komunikace v rodině, mezi rodiči a dětmi, a to z 31 %, hádka dítěte s rodičem z 26 % a přehnaná přísnost rodičů z 16 %. Toto dělení je pouze ilustrativní, záleží na subjektivním posouzení každého konzultanta, jak příčinu zařadí a zapíše. Procentuálně jsou čísla týkající se rodinné problematiky ještě větší, neboť i za primárním důvodem, jakým je například škola (dítě se bojí vrátit domů poté, co dostalo špatnou známku), stojí rodinné problémy.

Pohled rodiny na útěk dítěte

Útěky se samozřejmě netýkají jen dětí, ale také jejich rodičů a blízkých. Proto je potřeba podívat se na útěk dítěte z domova i z pohledu rodičů, od kterých dítě utíká. Rodiče prožívají útěk svého dítěte zvláště těžce. Prožitky strachu o dítě, o němž nevědí, kde je a co se s ním děje, prožitky úzkosti a nejistoty, když neznají motivaci takového jednání, se přirozeně obracejí v agresivní tendence, když se dítě najde a potvrdí se, že odešlo o své vůli. V tom spatřují rodiče „svévůli“, která je zraňuje. Vnímají to jako projev nedůvěry v jejich vychovatelské schopnosti, či dokonce pohrdání jejich láskou.

Na Lince vzkaz domů se setkáváme s rodiči ve dvou okamžicích. Méně častý bývá okamžik, kdy se rodičům dítě domů nevrátí. Rodič v tuto chvíli má možnost kontaktovat Linku vzkaz domů, aby se dozvěděl, kam se v takové situaci obrátit. Dále mu je na Lince nabídnuta možnost zanechání vzkazu pro dítě, v případě, kdy by se na Linku obrátilo. Nejčastější znění takového vzkazu je, aby se dítě nebálo návratu domů. Další situace, kdy se rodič na Linku obrací je při vyřizování vzkazů jako interakce na vzkaz dítěte nebo propojování telefonickou konferencí. Rodiče zprávu od dítěte přijímají většinou s úlevou, své předchozí obavy a strach o své dítě však často ventilují negativní reakcí vůči konzultantovi, často jde o slovní agresi, napadání. Někdy se také snaží zjistit všechny informace o dítěti a místu jeho pobytu, na negativní odpověď na tyto otázky reagují agresivně, někdy hrozí trestním oznámením na konzultanta. V těchto případech je nutné reflektovat jejich pocity a vyjádřit pochopení pro jejich reakci, avšak vymezit pravidla Linky a vlastní hranice konzultanta.

Příběh z Linky vzkaz domů:

Linku vzkaz domů kontaktuje 13letá Míša. Neví, o čem povídat nejdříve, snad o tom, že odešla ráno do školy, ale k učebnicím si zabalila i své věci, trochu peněz a pas. Teď je ale už tma a ona neví, kam jít. Po škole byla u kamarádky, když se rodiče kamarádky začali zajímat, jak dlouho u nich bude, odešla, aby rodičům nevolali. I když rodičům asi chybět vůbec nebude. V posledních měsících se rodiče věnují jen mladším sourozencům a na ni si čas neudělají. Nejvíce se zajímají o narozeného brášku, který zaměstná oba rodiče. Do telefonu se volající rozpláče, moc by se domů chtěla vrátit, ale vůbec neví, jak to udělat. Chtěla jen dát rodičům najevo, že i ona stojí o jejich pozornost. Snažila se o tom s mámou mluvit, ale ta vůbec nemá pocit, že by ji zanedbávali. Dívka dostává potřebný prostor,

aby mohla mluvit o tom, co ji tíží. Dostává se jí emoční podpory ze strany konzultanta a společně se snaží najít možná řešení stávající situace. Domů se vrátit chce, ale návratu se bojí. Nenašel se žádný blízký člověk, který by s ní domů mohl jít a podpořit jí. Bojí se, že rodiče se na ni budou zlobit. Po té je Míše nabídnuta možnost telefonické konference s rodiči, dívka si vybírá matku, ke které má blíže. Než se s mámou spojí, proberou s konzultantem možné reakce rodiče. Míša je na telefonát s mamkou připravená, hraje jí hudbu a konzultant se snaží spojit s mámou. Dovolává se na poprvé, po představení Linky se matka rozpláče. Vůbec neví, co se stalo, proč dcera nepřišla domů. Hledají Míšu s manželem už celé odpoledne. Zjistili, že byla u kamarádky, ale odtud už odešla a oni nevědí, co mají dále dělat. Matka dostává informace o volání Míši a je jí nabídnuto propojení s dcerou, se kterým souhlasí. Poté jsou obě propojeny telefonickou konferencí. Obě se rozpláčí, konzultant zrekapituluje k čemu došlo, dává oběma prostor, který postupně využívají a začínají komunikovat. Matka projevuje zájem a strach o svou dceru, ta je ráda, že mámu slyší. Domluví se na tom, že Míša počká v telefonní budce, kde si ji rodiče vyzvednou. Na telefonu zůstává Míša s konzultantem Linky vzkaz domů, probírají, jak se volající v tuto chvíli cítí. Je to pro ni obrovská úleva, ještě probírají vztahy v rodině. Zanedlouho přijíždí rodiče, Míša se loučí a společně s rodiči děkují za pomoc.

2.3.2. Škola

Ve škole dítě stráví velkou část svého dětství a dospívání. Škola je prostředím, ve kterém dítě komunikuje, vytváří si vztahy, zažívá úspěchy, ale i selhání. Jedná se o prostředí, ve kterém je hodnoceno známkami, učitelem a spolužáky. Toto prostředí však může přinášet pro dítě řadu rizik – problémy s učivem, strach ze známek, nepřizpůsobení se školnímu prostředí, šikanu, špatný vztah s učitelem nebo spolužáky apod.

Škola je instituce primárně sloužící k výchově a vzdělávání dítěte. Měla by podporovat nejen individuální schopnosti žáků, ale věnovat se i individuálním rozdílům a možným odchylkám od školních norem, kvůli kterým může mít dítě se školními nároky potíže. Děti jsou v tomto institucionálním prostředí vystaveny tlakům na dokonalou adaptaci. V prostředí vyžadujícím velkou míru konformity je každá malá dispoziční odchylka od normy, např. hyperaktivní chování nebo vrozená porucha učení typu dyslexie, vážným problémem. Není-li učitel a vychovatel schopen přistupovat k takovému dítěti se zvláštními ohledy, dítě se dostane na okraj jeho zájmu či přímo do nemilosti, což má bezprostřední vliv

na jeho sebehodnocení i na jeho postavení mezi spolužáky. Selhání ve škole je předzvěstí společenského selhání po škole

Linka vzkaz domů zaznamenává v souvislosti se školou často volání, které mají spojitost s učivem nebo se školními známkami. Volající se buď obává, že učivo nezvládl a dostane špatnou známku, nebo se tak již stalo a volající se bojí vrátit domů. Přestože známka sama o sobě nemá hodnotu absolutní, ale relativní, zůstávají školní známky stále téměř jediným způsobem, jak ohodnotit práci dítěte ve škole a řada rodičů jim přikládá obrovský význam. Špatná známka pak pro dítě může znamenat skutečný důvod obávat se možné reakce rodičů.

V souvislosti s tématem školy je důležité zmínit problematiku šikany. Šikana je široký okruh chování dítěte nebo skupiny dětí s cílem ohrožit, zastrašit, ponížít nebo jinak ublížit jinému dítěti nebo skupině dětí. Šikana zahrnuje slovní ponižování, nadávání a neustálé kritizování, výsměch, hrubé žertování, vydírání, omezování svobody, pohrdání, poškozování oděvu a osobních věcí, tělesné napadání. Dlouhodobé šikanování má za následek nízké sebevědomí na hranici hlubokých pochybností o vlastní hodnotě. (PÖTHE, P. 1996. *Dítě v ohrožení*. 1. vyd. Praha: G plus G)

Podle zkušeností z Linky vzkaz domů mohou tyto pocity také vést k tomu, že dítě volí útěk či častěji záškoláctví a toulání jako způsob vyhnutí se další konfrontaci s agresory.

Statistiky Linky vzkaz domů plní školní problematika z 5% celkového počtu volání. S vyšším počtem volání se setkáváme na Lince vzkaz domů zejména v době vysvědčení. Někteří rodiče totiž (často ne vážně) pohrozí dítěti, že se špatnými známkami nesmí přijít domů. Některé děti nedokáží vyhodnotit míru pravdivosti tohoto prohlášení a skutečně raději domů nejdou. Pro prevenci útěků z domova (a nejen pro něj) je důležité, aby rodiče sledovali školní prospěch a chování svého dítěte během celého školního roku. V současné době na Lince vzkaz domů s potěšením zjišťujeme, že neustálé každoroční apely na rodiče v době vysvědčení nesou již své ovoce.

Na Linku se také obracují děti, které sice na útěku nejsou, ale obávají se jít domů kvůli špatné známce nebo poznámce, kterou ve škole dostaly. Avšak i v případě školních problémů hrají velkou roli problémy v rodině. Děti, které mají přísnější rodiče, mají pochopitelně větší strach z jejich reakce. Někdy jsou jejich obavy podloženy špatnou zkušeností z minulosti, někdy se dítěti tato situace přihodila poprvé a neví tedy, jak budou rodiče reagovat.

Příběh z Linky vzkaz domů

Na Linku vzkaz domů se v brzkých ranních hodinách dovolává smutný chlapec. Předchozí noc strávil ve sklepě panelového domu, kde s matkou bydlí. Neví, proč to udělal, ale bál se včera návratu domů. V poslední době se mu ve škole nedaří, nedokáže se moc soustředit, večer špatně spí a potom je ve škole unavený a nesoustředěný. Včera to dovršila poznámka, protože zapomněl udělat úkol a ke všemu ještě dostal čtyřku z dějepisu. Máma se na něj v poslední době za neúspěchy ve škole zlobí. Ráno si zapnul mobil, kde měl od mámy několik zpráv, teď neví, co má dělat. Máma se o něj určitě moc bojí, cítí se provinile. S konzultantem rozebírá možnosti řešení. Bojí se mámě zavolat, chtěl by jí nechat vzkaz a zjistit, jak na to bude mamka reagovat. Domlouvá se na přesném znění vzkazu: "Ahoj mami, včera se mi ve škole nedařilo, moc jsem se bál přijít domů. Jsem ve sklepě, přijď si prosím tě pro mě a nezlob se na mě, mám tě rád". Volající chce, abychoť matce hned zavolali, nechce už nic víc po telefonu rozebírat. Proto se konzultant s chlapcem loučí, zavolá jak to s mámou dopadlo. Konzultant Linky vzkaz domů se dovolává matce, ta byla již v noci na policii, je strachy bez sebe, pláče, nerozumí tomu, proč se syn bojí domů, nikdy před tím se to nestalo. Chvilí trvá než se podaří konzultantovi volající uklidnit, vysvětlit poslání Linky, informovat ji o volání syna a také ji předat vzkaz, který ji na Lince zanechal. Matka pocítuje úlevu, že syn je v pořádku, ale na druhou stranu vůbec neví, jak se v této situaci zachovat, co synovi říct, jak reagovat. Konzultant s volající probírá možné varianty, dává ji i kontakt na odborníka, s tím i hovor ukončují.

2.3.3. Syndrom CAN

Vysvětlení pojmu CAN

V anglosaské literatuře je pojem CAN označován jako Child Abuse and Neglect a odtud byl převzatý i do naší terminologie. Je to soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, především v rodině. Syndrom CAN neboli syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, je výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jeho nejvyhraněnější podobou je usmrcení dítěte. (DUNOVSKÝ, J. - DYTRYCH, Z. - MATĚJČEK, Z. et al. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 15s.).

Rozlišujeme následující čtyři typy poškozování dětí:

- Tělesné týrání, jehož nejčastější podobou je bití, méně často trhání vlasů, opaření, vystavování chladu, odpírání jídla a tekutin, topení ve vodě, dušení, podávání jedů apod.
- Emoční týrání, které spočívá v terorizování dítěte neustálou kritikou, nadávkami a jinými druhy ponižování.
- Sexuální zneužívání zahrnuje incest čili sexuální styk mezi příbuznými a jiné typy sexuálních praktik, včetně účasti dětí na výrobě pornografie.
- Zanedbávání, což je opomíjení významných potřeb dítěte, případně opouštění dětí.

Nepřiměřené trestání, nadávky, ponižování a další příznaky syndromu CAN zažívá v současné době bohužel mnoho dětí. Přestože z potencionálního ohrožení nejsou vyjmuty žádné děti, určité skupiny dětí mají větší pravděpodobnost, že se jich syndrom CAN bude přímo týkat.

Syndromem CAN jsou ohroženy zejména:

- děti, které svými projevy aktivně své dospělé vychovatele zatěžují, dráždí, vyčerpávají (např. pláč, vztek, křik malého dítěte...). Dále mohou být pro své okolí zatěžující děti s poruchami chování, děti neklidné, impulzivní a hyperaktivní. Náročné je také období puberty – vzdoru.
- děti, které nesplňují očekávání rodičů – děti mentálně retardované, děti s intelektovým vývojem v pásmu podprůměru, děti se smyslovými vadami, s tělesnými defekty.
- děti, jejichž projevy jsou vychovatelům málo srozumitelné – např. děti autistické, s poruchami učení či komunikace.

Z výše uvedeného jednání a chování dospělých vůči dětem můžeme logicky usuzovat, že na dítěti takové chování musí nutně zanechat následky. Opakované agresivní projevy rodiče mohou vést ke vzniku posttraumatického stresového syndromu. Zážitek útoku se dítěti vrací ve formě denních „flashbacků“ a nočních můr. Nálada dítěte je trvale změněná, dítě může být agitované nebo apatické, což bývá častější. Tyto děti také trpí sníženým sebevědomím, úzkostmi a depresemi, mají horší vztahy k vrstevníkům i k dospělým. Navíc sexuální zneužívání v dětství bývá v řadě případů předehrou k prostitučnímu chování v dospělosti. (MATOUŠEK, O. - KOLÁČKOVÁ, J. - KODYMOVÁ, P. et al. 2005. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál. 30,31s.)

Podle zkušeností a statistik z Linky vzkaz domů bývá syndrom CAN příčinou útěků z domova v 14 %, což se domnívám je vysoké procento. Obávám se, že počet těchto dětí je ale mnohonásobně vyšší. Důvodů, proč děti trpící syndromem CAN nežadají tak často o pomoc a neobracejí se ve velkém počtu na telefonické krizové linky, může být mnoho.

Musíme si uvědomit, že svět týraného nebo zneužívaného dítěte, i přesto, že je světem nekonečného pocitu psychického a tělesného ohrožení a světem plným bolesti, je stále jediným světem, který dítě má. Protože nemá na výběr, přijímá tuto ohrožující realitu jako určitou normu, na kterou se chtít nechtě musí adaptovat. S tímto důvodem se často setkáváme také na Lince vzkaz domů v případech, kdy dítě volá s jiným problémem a během hovoru se o týrání či zneužívání dozvíme. Mnohdy děti považují chování rodičů za normu. Netuší, že chování rodičů je špatné a nepřijatelné.

Příběh z Linky vzkaz domů

Na Linku vzkaz domů se obrací 14letý Tomáš. Nechce se vrátit domů, protože jsou na něj rodiče zlí. Během hovoru vychází najevo, že hlavně otec ho často bezdůvodně bije, zamyká ho v pokoji a bývá velmi agresivní. Tomáš si myslí, že je to především proto, že táta ztratil práci a dlouhou dobu bezúspěšně hledá novou. Konzultant souhlasí s tím, že to může být jistě důvod, proč je táta zlý. Snaží se mu vysvětlit, že táta nemá právo se k němu takto chovat, a že je to určitě špatně. Chlapec se pokoušel již několikrát doma situaci řešit, mluvil o tom s matkou, ta je ale na straně otce a nechce s tím nic dělat. Nyní je chlapec na ulici, je večer a on neví, co má dělat. Příbuzného chlapec žádného v blízkosti nemá, domů vzkaz nechce nechat, a za žádnou cenu se domů nechce vrátit. Konzultantka mu navrhuje kontaktovat sociální pracovníci, vysvětluje mu, kdo to je, a nakonec se spolu domlouvají na zkontaktování sociální pracovnice, která by s ním stávající situaci řešila. Chlapec by se rád vrátil k rodičům, ale až bude cítit doma více bezpečí a nebude se muset obávat agresivních výpadů otce.

Konzultantka volá na pohotovostní mobil sociální pracovnice, domlouvají se spolu, že chlapec dojedie na konkrétní zastávku autobusu, kde na ni počká. Následně propojí sociální pracovníci s Tomášem přes telefonickou konferenci, hovoří spolu o tom, co se děje. Sociální pracovnice chlapci znovu vysvětluje, co bude následovat a když chlapec souhlasí, domlouvají se, kde přesně se sejdou. Poté s ním ještě konzultantka hovoří o jeho pocitech, chlapec je už klidnější. Druhý den informuje sociální pracovnice Linku vzkaz domů o tom, že chlapec byl prozatím umístěn do krizového centra. Nebylo potřeba ani předběžného opatření, neboť rodiče s pobytem syna v centru souhlasili a podařilo se s nimi navázat spolupráci.

2.4. Útěky z ústavních zařízení

Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou školskými zařízeními spravovanými (metodicky nebo přímo – zřizovatelsky) MŠMT¹.

Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči.

Dle uvedeného zákona existují tyto typy zařízení:

- a) diagnostický ústav
- b) dětský domov
- c) dětský domov se školou
- d) výchovný ústav

Školským zařízením pro preventivně výchovnou péči je středisko výchovné péče.

Dítě je umístěno do některého z výše uvedených zařízení na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy nebo o předběžném opatření (Zákon č. 109/2002Sb.).

Ústav je zařízení, v němž skupina profesionálních zaměstnanců pečuje o skupinu nějak hendikepovaných lidí. Ústav je zvláštní fenomén: personál je v něm zaměstnán jako v jakékoliv jiné organizaci, pro klienty je však ústav dočasnou nebo trvalou náhradou domova. Tento rozdíl v očekáváních a postojích je ústředním problémem ústavní péče. Personál považuje klienty za objekt své práce, klienti chtějí být individuálními subjekty (MATOUŠEK, O. 1995. *Ústavní péče*. 1. vyd. Praha: SLON, 17 s.)

Problematika ústavních zařízení je velmi často předmětem diskusí. Jedním z diskutovaných témat je velikost ústavů v ČR. Po roce 1989 se situace v nich nezměnila, zmenšily se jen tzv. výchovné skupiny, ovšem řada programů stále probíhá ve velkých skupinách. Personálu v ústavech je nedostatek a v mnoha ústavech není průběžně systematicky vzděláván ani supervidován. V ústavech často chybí i tak potřebný psycholog. Pro soustavnou individuální práci s dítětem a jeho rodinou ústavy nemají podmínky.

¹ Základním právním předpisem upravujícím činnost těchto zařízení je zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

V některých ústavech zatím nejsou respektována ani práva dětí na návštěvy, v části ústavů se stále vyskytuje šikanování, ba i fyzické tresty udílené personálem.

Velkým problémem pro všechny ústavy, zvláště pak ústavy pro děti a mládež, jsou útěky z těchto zařízení. Útěky dětí z dětského domova a zejména z diagnostického či výchovného ústavu bývají reakcí na pocit omezení svobody či odtržení od prostředí, jež pro dítě představovalo zázemí. Na útěku se často děti z ústavní péče vrací do původní rodiny, kde ale bývají mnohdy i odmítnuty.

Útěky z ústavů komplikovaly chod těchto zařízení vždy ve velké míře, ale přibylo jich poté, co Nejvyšší soud rozhodl, že útek mladistvého z ústavu není trestným činem.

Počty úteků z těchto zařízení rok od roku razantně narůstají. V roce 2004 zaznamenala Policie ČR celkem 6654 úteků, což je o 3066 případů více než v roce 2002 (nárůst o 85%).

V roce 2005 uteklo z těchto zařízení celkem 7379 dětí ve věku 0 –18 let. Od 1. ledna do května 2006 bylo evidováno dalších 2574 případů. Loňská čísla nám tedy fakt týkající se nárůstu těchto úteků bohužel potvrzují. Domnívám se, že tento trend bude mít i nadále narůstající tendenci.

Důležité údaje o zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a útěcích dětí a mládeže z těchto zařízení přinesla Analýza kriminality a útekovosti dětí a mladistvých umístěných v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Ta byla vypracována pracovní skupinou zřízenou Republikovým výborem pro prevenci kriminality v roce 2003. Pro dokreslení toho, jak závažná je problematika ústavních zařízení a úteků z nich, považuji za nutné zmínit zde některé výsledky této analýzy:

- Institucionální péče o děti v ČR je realizována ve 199 zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy (diagnostické ústavy, výchovné ústavy, dětské domovy se školou a dětské domovy). K 15. říjnu 2003 bylo v těchto zařízeních umístěno 7 250 chlapců a dívek se soudem nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou, na základě předběžného opatření nebo žádosti rodičů.
- Počet zařízení trvale narůstá (ze 185 v roce 2000 na 199 v roce 2003) za současného snižování celkového počtu umístěvaných dětí ve všech zařízeních a snižování počtu dětí ve skupinách. Tím dochází k individualizaci péče o umístěné děti.

- Převážná většina dětí (83 %) má soudem nařízenou ústavní výchovu, zatímco ochrannou výchovu má uloženu nepatrná část (1,2 %) dětí. Zbývající část dětí (15,8 %) je umístěna na základě předběžného opatření vydaného soudem nebo na základě žádosti rodičů.
- Od roku 2000 trvale narůstá počet úteků ze zařízení (průměrně utíká 39,4 % dětí ze zařízení ročně).
- Děti s uloženu ochrannou výchovou a nařízenou ústavní výchovou jsou často umístěny ve společných zařízeních (výchovných skupinách); stavebně technické a režimové podmínky zařízení neodpovídají potřebám, nutnostem plynoucím z charakteru a chování dětí a skutečnému stavu (děti opakovaně utíkají, často během několika málo dní).
- Údaje o počtu úteků udávaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy jsou mnohonásobně nižší než údaje získané od Policie ČR a Policejního prezidia ČR. Jednoznačné vysvětlení tohoto zásadního rozdílu neexistuje. Do jisté míry však lze dovozovat, že to je způsobeno i tím, že Policii ČR označuje jako útěk svěřence i jakékoliv nedovolené vzdálení dítěte ze zařízení
- Děti na útěku z ústavních zařízení jsou velmi často pachatelé trestných činů. Statisticky je však velmi obtížné zjistit, kolik těchto trestných činů je. Údaje totiž dokládají úroveň kriminality dětí umístěných v zařízeních, bez ohledu na to, zda je spáchána na útěku či ne.
- Policie ČR odhaduje vysokou latenci v oblasti trestné činnosti spáchané dětmi na útěku (statistické údaje zahrnují jen zjištěné skutky. Trestná činnost těchto osob se velmi těžko zjišťuje a prokazuje).
- Velké množství úteků proběhne v adaptačním období, kdy dítě nedá dospělým šanci vytvořit okamžitě vztah porozumění. Všechny úteky mají svoji diagnostickou hodnotu, všem útekům předchází pohovor s odborným pracovníkem při příjmu dítěte do zařízení. Na útěku si dítě řeší svoji osobní situaci. Někteří drobnou trestnou činnost páchají zejména za účelem přežití na útěku.
- Dynamika úteků je během roku různá – hodně dětí utíká po návštěvách blízkých (nikdo nepřijede), masivnější úteky jsou v období před prázdninami, když se dozvědí, že je OSPOD nepustí na prázdniny, či Vánoce, nebo i samotní rodiče odmítnout vzít dítě na dovolenky domů.

- Ačkoli se nepodaří všem útěkům předejít, vrací se řada dětí z útěku sama, dobrovolně. Většina dětí s významně narušenými mezilidskými vztahy má na kontě i několik útěků ze zařízení. Na některé z těchto dětí není možné v rámci školských kompetencí působit.
- Neziskové organizace zastoupené v pracovní skupině upozorňují na izolovanost dětí od života v normální společnosti, na vznik sekundární deprivace, patologických sociálních návyků, apod. Zmiňují se o příčinách častých a opakovaných útěků svěřenců, za které považují zejména snahu o vymanění se z prostředí, které děti frustruje, snahu o návrat do původního prostředí a komunity, atd. Za alarmující považují také to, že v případě dlouhodobých útěků, kdy chovanci nemohou žít legálně v běžném prostředí, učiní z dítěte „psance“, který nemůže chodit do školy, legálně pracovat, žít v rodině. Paradoxně tyto děti rodiny skrývají často doma.

Linka vzkaz domů přijímá také hovory týkající se útěků dětí z ústavních zařízení. Má stejnou vzrůstající tendenci, kdy počet volání dětí převážně z výchovných zařízení narůstá. Není jich však zdaleka tolik jako útěků z domova. Hlavním důvodem je to, že dítě má útek pečlivě naplánován a pomoc naší linky nepotřebuje. A pokud ji potřebuje, tak jen v případech, kdy mu jeho plány selhaly. Často je to spojeno s tím, kdy dítě je na útěku z ústavního zařízení a jeho cesta směřuje do původní rodiny, ze kterého bylo odebráno. Může nastat odmítnutí ze strany jeho blízkých, které dítě zaskočí a ono si najednou neví rady, neví na koho se obrátit, kam jít, zůstává bez prostředků, na ulici. Příčiny, kvůli kterým děti ústav opouštějí, jsou podle našich zkušeností především tyto: problémy mezi vrstevníky (často šikana), spory s personálem, stesk, touha po dobrodružství, touha po setkání s rodiči. V případech útěků z ústavních zařízení se na Lince vzkaz domů snažíme dítě motivovat k návratu či ke spojení s jeho sociální pracovníci či kurátorem. V některých případech může docházet ke změnám při zpětném umístění dětí do ústavů. V případě potřeby může Linka vzkaz domů tento kontakt zprostředkovat.

Příběh z Linky vzkaz domů

Na Linku vzkaz domů se obrací 17letý Jirka, chtěl by zanechat vzkaz rodičům o tom, že z výchovného ústavu, kam ho nechali umístit, utekl, ale je v pořádku. Během hovoru se dovídáme o složitých vztazích mezi volajícím a rodiči. Začalo to pozdními příchody domů, záškoláctvím a vyústilo v experimentaci s drogami. I přesto, že se rodiče snažili porozumět chování svého syna a pomoci mu, vždy to skončilo konfliktem. Loučíme se s Jirkou s tím,

že vzkaz předáme a on si zavolá zpátky, chce zjistit, jak rodiče budou na jeho vzkaz reagovat, třeba mu také něco vzkáží. On sám s nimi hovořit nechce, obává se konfliktu. Dovoláváme se matce Jirky, je ráda, že je syn v pořádku. Pláče do telefonu, obává se o Jirku, cítí to jako své selhání, že má syna umístěného v ústavu, ale na druhou stranu má pocit, že se snažila dělat, co bylo v jejích silách. Přála by si, aby se Jirka domů vrátil, ale vzhledem ke všem okolnostem to nebude tak jednoduché. S manželem dochází na pravidelná sezení k psychologovi, snaží se zjistit, kde udělali chybu a jak se synem dál komunikovat. Nabízíme matce možnost zanechání vzkazu v případě, že by se Jirka opět na Linku vzkaz domů dovolal a chtěl by znát reakci rodičů. Zanechává vzkaz, aby se co nejdříve vrátil do ústavu, nebo pokud bude chtít, může přijít domů a budou vzniklou situaci řešit společně. S tímto se konzultant s matkou Jirky loučí. Chlapec již Linku vzkaz domů v dalších dnech již nekontaktuje. Vzkaz od matky zůstává k vyřízení aktivní půl roku.

2.5. Toulání

Toulání je dlouhotrvající opuštěním domova, které většinou navazuje na útěky. Je výrazem nedostatečné citové vazby k lidem a k zázemí, které je natolik dysfunkční, že na něm dítěti nezáleží, nebo je dokonce odmítá. Dítě, resp. dospívající, se může toulat sám, nebo v partě. Toulání bývá spojeno s dalšími odchylkami v chování, sloužícími např. jako prostředek k zajištění živobytí. Toulaví jedinci často kradou a prostituuji nebo bývají zneužíváni. Je zvýšená pravděpodobnost, že začnou užívat drogy nebo alkohol. U dospívajících navíc existuje riziko, že se pro ně toulavý způsob života stane návykem, že nebudou schopni stabilního zaměstnání a postupně skončí jako bezdomovci. (VÁGNEROVÁ, M. 2002. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 281 s.)

S tímto tématem souvisí také problematika dětí bez domova neboli dětí ulice. Děti žijící dlouhodobě na ulicích, přespávající v opuštěných domech, živící se žebráním, krádežemi v obchodech, pouličními službami a prodejem zboží, někdy i prostitucí. Nechodí do školy. Kontakt s rodinou buď nemají vůbec, nebo jen sporadicky. Rodina se o ně nedokáže postarat. Některé z nich jsou na útěku z ústavních zařízení. Mají zdravotní problémy, některé jsou závislé na drogách.

Jak již bylo uvedeno výše, s útekem souvisí i návrat, a proto tyto děti nemůžeme považovat za děti na útěku. Je však více než pravděpodobné, že na počátku toho způsobu života byl útek. V těchto případech může sehrát Linka vzkaz domů důležitou preventivní roli. Věnovat se maximálně dětem na útěku, ať je to útek z domova nebo ústavního zařízení, a tak předcházet tomu, aby děti na ulici skončily.

2.6. Vyhození z domova

Vyhození z domova je dalším důvodem, proč se dítě ocitá bez zázemí. Není to však tak časté jako v případech útěků z domova. Nejčastější důvody, proč je dítě vyhozeno z domova souvisí s drogovou problematikou, kdy rodiče již nejsou schopni dál akceptovat jejich závislost, krádeže peněz či majetku za účelem nákupu drog.

Pokud v případech vyhození z domova hraje roli syndrom CAN, jde nejčastěji o děti, které jsou týrány či zneužívány některým členem rodiny a rozhodly se tuto situaci řešit. Druhým rodičem jsou pak tlačeny do toho, aby změnilly svou výpověď. Toho chce rodič dosáhnout vyhrožováním, že dítě půjde mimo rodinu nebo že bude z domova vyhozeno.

Nejčastějším důvodem vyhození podle zkušeností Linky vzkaz domů bývají rodinné vztahy z 80 %, dále školní problémy z 13 % a syndrom CAN z 7 %. Problematika je tedy shodná s problematikou v případech útěků dětí z domova. Vyhození dítěte se od útěku odlišuje tím, která osoba rozhoduje – v tomto případě to není dítě samotné, ale jeho rodič či jiný vychovatel.

U dětí vyhozených z domova se na Lince vzkaz domů setkáváme s dvojí reakcí – buď přiznávají, že udělaly chybu a jednání rodičů chápou. Pak se většinou snaží s rodiči domluvit na návratu, v čemž jim právě Linka vzkaz domů může sloužit jako prostředník. Jsou však i případy, kdy dítě nezná příčinu jednání rodičů, prožívá pocity zklamání, opuštění, ztráty důvěry v rodiče, ale i vztek, že mu tak ublížili. V takových případech se pracovníci Linky vzkaz domů snaží zajistit dítěti umístění v nějakém zařízení, aby nezůstalo na ulici.

Příběh z Linky vzkaz domů

Na Linku vzkaz domů se obrátil 13letý Martin, který byl vyhozen tátou z domu, protože kouřil trávu. Martin nechápal, co se děje, do téhle doby bylo všechno v pohodě, s tátou si rozuměli, i když spolu žili od rozvodu rodičů sami. Konzultantka nejprve chlapce informovala o tom, že otec nemá právo jej vyhodit z domu, protože do 18 let je povinen podle zákona se o něj starat. Martin má tedy právo obrátit se na policii. Volající nechtěl svou situaci řešit přes policii, což bylo pochopitelné a tak spolu dál přemýšleli, jak se s tátou udobřit. Z Martinova vyprávění vyplynulo, že nemá ani tak problém s noclehem, může totiž přespát u kamaráda, tátovi napíše SMS, aby o něm věděl. Opravdu mu jde hlavně o to, že chce napravit vztah s otcem a získat zpátky jeho důvěru. Při hádce mu otec řekl své obavy týkající se častějšího užívání drog a přechodu na drogy tvrdší. Také má obavy, že se syn zhorší ve škole, začne se toulat a krást, aby měl na drogy peníze. Pro Martina bylo kouření trávy pouze pokusem, protože kamarádi se mu posmívali, že to s nimi nezkusil, nechtěl zůstat stranou a být jiný než ostatní. S konzultantkou se Martin shodl v tom, že by bylo nejlepší počkat, až tátu přejde hněv. Zítra se mu pokusí vysvětlit, co jej vedlo k tomu, že chtěl trávu zkusit a že to neznamená nějakou změnu v jeho chování, nebo jejich vztahu. Konzultantka doporučila Martinovi, aby se snažil slíbit otci jen to, co doopravdy splní. Martin souhlasil a rozloučil se s tím, že pokud by přesto byly nějaké problémy se s tátou usmířit, ozve se.

3. Pohřešované děti

3.1. Vymezení pojmu

Problematika úzce související s dětmi na útěku, je problematika pohřešovaných dětí.

Osoba pohřešovaná je osoba, u níž bylo učiněno oznámení o pohřešování, není známo místo jejího pobytu a nejedná se o osobu hledanou². Do kategorie pohřešovaných dětí také mimo jiné spadají děti na útěku z domova, děti zatoulané nebo oběti trestného činu. Mezi osoby pohřešované zahrnujeme také svěřence školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a preventivní výchovné péče, kteří mají soudem nařízenou ústavní výchovu a školským zařízením bylo učiněno oznámení o jejich útěku.³

Za pohřešované jsou dle evropských standardů považovány děti:

- na útěku
- unesené rodičem
- unesené třetí osobou
- ztracené, zraněné či jinak zmizelé děti
- pohřešované migrující nezletilé děti bez doprovodu

3.2. Pátrání po pohřešovaných dětech

Pátrání po pohřešovaných dětech je úkolem především Policie ČR, se kterou Linka vzkaz domů úzce spolupracuje.

Pátrat po pohřešovaných osobách je úkolem, který Policie ČR plní ze zákona ve smyslu vyhledávání celostátního pátrání; přitom je oprávněna zveřejňovat údaje nezbytné k identifikaci hledaných osob. Pokud se jedná o svěřence s nařízenou ústavní, nebo uloženou

² Osoba hledaná je ta, u níž orgán činný v trestním řízení nebo jiný oprávněný orgán rozhodl o omezení, které je podle právních předpisů policie povinna provést a ke kterému je třeba osobu nejprve vypátrat. V tomto případě se jedná o osobu, jejíž pobyt není znám a jejíž účast na úkonech trestního, občanskoprávního nebo správního řízení je nezbytná. Z hlediska trestního práva se jedná především o podezřelé, obviněné, svědky, osoby na které byl vydán zatykač, případně uprchly z výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody, nebo z infekční izolace zdravotnického zařízení.

³ Citováno Kloubkem na konferenci „Dítě na útěku“ z interního nařízení č. 105/2005 – Závazný pokyn policejního prezidenta

ochrannou výchovou, kteří jsou na útěku, je úkolem Policie ČR spolupůsobit při jejich vyhledávání a tyto svěřence zadržet⁴ (zákon č. 283/1991 Sb.).

Při pátrání po pohřešovaných dětech plní speciální úkoly jak služba pořádkové policie, tak i služba kriminální policie a vyšetřování. Služba pořádkové policie zpravidla přijímá oznámení o pohřešování dítěte. Poté, co je vyhlášeno pátrání, v rámci hlídkové služby provádí kontrolu osob odpovídajících podobě osoby pohřešované a preventivní kontrolu osob na místech jejich zvýšeného pohybu. Takovými místy jsou například nádraží, sportovní a kulturní akce a místa zvýšeného výskytu dětí na útěku, například herny, objekty nelegálně obsazené k bydlení a podobně. Služba kriminální policie a vyšetřování se ve své operativně pátrací činnosti více zaměřuje podle okolností zjištěných ke konkrétní osobě pohřešovaného dítěte. U řady dětí na útěku z domova nebo školského zařízení však není ani tak problém v tom dítě nalézt a vrátit, ale v tom, že je vzápětí znovu na útěku, a to častěji než je administrativně vyřazeno z pátrací relace.

V případě pohřešování dítěte předškolního věku přichází verze o jeho úmyslném útěku v úvahu až na závěr. Veškeré pátrací úkony jsou zahájeny neprodleně. U starších dětí je nejdříve prováděno předběžné šetření, zda nejsou u příbuzných nebo přátel, zda se nestaly oběti autonehody a podobně. Služba kriminální policie a vyšetřování se rovněž zaměří na verzi, že se dítě mohlo stát obětí trestného činu. Po vyčerpání možností předběžného šetření je dítě zařazeno do pátrací relace. Notoričtí útěkáři z domova nebo školského zařízení jsou od počátku oznámení útěku předmětem zájmu specialistů služby kriminální policie a vyšetřování, neboť právě tyto děti, zejména pak mladiství, na svém útěku často provádějí drobnou kriminalitu.

3.3. Mezinárodní den pohřešovaných dětí

Smyslem Mezinárodního dne pohřešovaných dětí je především upozornit veřejnost na fenomén pohřešovaného dítěte a vyjádřit poselství naděje a solidarity rodičům, kteří nemají o svých dětech žádné zprávy a nevědí, co se s nimi stalo.

25. května 1979 zmizel v New Yorku na cestě do školy šestiletý Etan Patz a nebyl již nikdy spatřen. V následujících letech začaly různé organizace připomínat toto datum v souvislosti se zmizelými dětmi, ale teprve v roce 1983 označil prezident Spojených

⁴ Postup policie po zadržení svěřence není upraven zákonem ale pouze interním aktem, kterým je Závazný pokyn policejního prezidenta číslo 105/2005.

Států 25. květen za Den pohřešovaných dětí. Jako mezinárodní den se začal připomínat od roku 1986. V Evropě se poprvé slavil v roce 2002 na základě iniciativy Child Focusu v Belgii prostřednictvím Centra pro děti pohřešované a sexuálně zneužívané. V České republice je každoročně tento den připomínán především díky Lince vzkaz domů jako Pomněnkový den.

Symbolem Mezinárodního dne pohřešovaných dětí je kvítek modré pomněnky, kterému je už od středověku přisuzována magická moc. Když budete nosit pomněnku u sebe, vaši nejbližší na vás nikdy nezapomenou. A stejně tak nebudou zapomenuty děti, které utekly z domova nebo z něj byly vyhnány. Zakoupením kvítku pomněnky přispějí lidé nejen na provoz Linky vzkaz domů, ale především tím pomohou rozšiřovat mezi ostatní smysl tohoto dne.

3.4. Statistiky pohřešovaných dětí

Světové statistiky týkající se pohřešovaných dětí nejsou centralizované, neboť každá země má pro tyto děti poněkud rozdílnou definici, a proto je obtížné získat relevantní data. Použijeme-li národní statistiky, pak v USA se počet ročně pohřešovaných dětí pohybuje kolem 800 000 až 1 300 000, v kanadském registru evidují každý rok kolem 60 000 zmizelých dětí, ve Francii přibližně 35 000. Statistiky z Belgie v roce 2001 uvádějí, že Child Focus registroval celkem 2 426 pohřešovaných dětí. 45 % z nich byly děti na útěku, čtvrtina případů se týkala dětí unesených jedním z rodičů do zahraničí. Další čtvrtina zahrnovala malé děti, které přijely do země bez rodičů (HELLEBRANDOVÁ, K. 2005. Dítě na útěku. In *Děti a jejich problémy – sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí).

V České republice hlásí blízcí nebo známí každým rokem zmizení tisíců lidí, mezi nimiž převažují děti. V roce 2002 bylo vyhlášeno pátrání po 8434 osobách mladších 18 let, z toho 8357 pátrání bylo v průběhu roku odvoláno, takže pohřešováno zůstalo 77 dětí a mladistvých. V roce 2003 bylo vyhlášeno 9280 pátrání, z nichž 9239 bylo časem odvoláno, takže počet pohřešovaných dětí a mladistvých představoval 41 osob. V roce 2004 se počet pohřešovaných dětí nepatrně zvýšil na 9965, vypátráno bylo 9624, v pátrání zůstalo do roku 2005 celkem 341 osob mladších 18 let. V roce 2005 bylo Policií ČR vyhlášeno pátrání po 10 502 nezletilcích, což je oproti roku 2001 nárůst o 3250 případů (Policie ČR⁵).

⁵ nepublikovaná data - získaná na základě dohody mezi Sdružením Linka bezpečí a policejním prezidiem

I když je většina pohřešovaných dětí Policií ČR vypátrána a vrácena zpět do výchovných zařízení či rodin, nebo se děti vrátí samy, zůstává vždy několik případů v daném roce nevyřešeno a jejich objasnění se přesouvá do dalšího období. Například v roce 2004 nebylo dořešeno celkem 314 útěků dětí z ústavních zařízení (4 %) a dalších 27 případů pohřešovaných dětí ve věku 0-18 let (necelé 1%).

Standardně však nelze z oficiálních statistik Policie ČR zjistit, kolik dětí nebylo v průběhu let vůbec nalezeno, či kolik pohřešovaných dětí, které nebyly vypátrány v daném roce, bylo vypátráno později – tj. v letech dalších, či zda vůbec. Rovněž nelze z těchto statistik získat jakékoli podrobnější údaje o pohřešovaných dětech (např. pohlaví) a důvodech zmizení, tj. zda se jednalo o pouhý útek, či o spáchání trestného činu, například únosu, i když je dle informací Policie ČR tato skutečnost u každého ukončeného případu zaznamenána.

4. Praktická část

4.1. Projekt prevence kriminality

Projekt prevence kriminality je realizován Sdružením Linka bezpečí. Projekt je ve formě besed se žáky na pražských ZŠ na téma: *pohřešované děti, dítě na útěku a Linka vzkaz domů*. Jedná se o projekt finančně podpořený Magistrátem hlavního města Prahy, orientovaný na zvýšení informovanosti dětí 2.stupně základních škol o fenoménu pohřešovaných dětí, dětí na útěku a Lince vzkaz domů, která je připravena těmto dětem a mladým lidem pomáhat. V roce 2006 probíhal v 7. - 9. třídách. Pro velký zájem ze strany škol se projekt realizoval i v následujícím roce 2007 v 5. - 6. třídách.

Cílem projektu je seznámit děti s tematikou útěků, tedy jaké jsou příčiny a možné následky útěku, co s sebou útek přináší, jakým způsobem lze problémy dětí řešit tak, aniž by musely utíkat, upozornit děti na možnosti, které mají, pokud se přeci jen ocitnou samy na ulici. Dále je informovat dostatečně o službách Linky vzkaz domů, která je připravena těmto dětem pomoci.

Projektem besed jsme chtěli získat informace o zkušenostech dětí s útekem na druhém stupni základních škol. Chtěli jsme zjistit, zda někdy o útěku uvažovaly, zda někdy z domova utekly nebo z něj byly vyhozeny. V neposlední řadě jsme také chtěli získat informaci o tom, kolik z nich se někdy bálo návratu domů.

Cílovou skupinou projektu v roce 2006 byly žáci 7. – 9. tříd a v roce 2007 žáci 5. - 6.tříd, kteří představují vysoce rizikovou skupinu dětí řešících svoji tíživou situaci útekem. Projekt byl zaměřen na potencionální „útěkáře“ z domova či ústavního zařízení, především na děti, které možnost útěku již vážně zvažují. Jedná se o děti v tíživých a krizových situacích vidící útek jako jediné možné řešení svého problému. Útek z domova však znamená také ztrátu zázemí, jistoty a izolaci. Člověk na útěku často neví kam jít, kde přespat, nemá prostředky na obživu. Tato skutečnost zvyšuje riziko, že se dítě nebo mladý člověk stane pachatelem trestné činnosti za účelem přežití v nových podmínkách (např. krádeže, prostituce, násilné činy, šíření omamných látek). Kromě toho hrozí i nebezpečí, že se dítě na útěku samo stane obětí trestné činnosti.

4.2. Besedy na základních školách

V roce 2006 proběhlo celkem 60 besed na 13 pražských základních školách. V roce 2007 proběhlo dalších 60 besed opět na 15 pražských základních školách.

Besedy na základních školách realizoval čtyřčlenný tým zkušených pracovníků Linky vzkaz domů. Realizaci besed předcházelo vyškolení týmu lektorů, kteří přednášky vedli.

Besedy byly v délce dvou vyučovacích hodin, kdy se lektori zaměřili na témata: příčiny útěku, dětská práva, možnosti řešení problémových situací dítěte. Dále kde hledat pomoc, negativní stránky útěku včetně zvýšeného rizika výskytu sociálně patologických jevů (krádeže, vandalismus, prostituce, násilné činy, šíření omamných látek, dítě na útěku – oběť trestných činů, apod.), jak postupovat, pokud se dítě „ocitne na ulici“ včetně informací o službách Linky vzkaz domů. Součástí besedy bylo i předání informačních materiálů a skládaček Sdružení Linka bezpečí, včetně kontaktu na Linku vzkaz domů. Účastníci besedy vyplňovali dotazník týkající se problematiky související s útekem. Dotazník jsem zpracovala a o nejzajímavější skutečnosti, které z něj vyplynuly, bych se ráda podělila.

4.3. Výsledky zpracování dotazníků

Dotazník byl anonymní, obsahoval celkem 15 otázek týkajících se problematiky dětí na útěku a Linky vzkaz domů.

Dotazník vyplnilo v roce 2006 celkem **927 žáků** 7.-9. tříd pražských základních škol. Z celkového počtu dotázaných bylo **53% chlapců**. Z více jak **60%** pocházely děti **z rodin úplných**.

V roce 2007 celkem vyplnilo dotazník **940 žáků** 5.-6. tříd pražských základních škol. Z celkového počtu dotázaných bylo **56% chlapců**. Z více jak **44%** pocházely děti **z rodin úplných**.

Převážná většina dětí neznala Linku vzkaz domů, ani Mezinárodní den pohřešovaných dětí, který se váže k problematice dětí na útěku, pohřešovaných.

4.3.1. Věková struktura dotazovaných

rok 2006 - žáci 7.- 9.tříd		rok 2007 - žáci 5.- 6.tříd	
12 let	19 %	10 let	35 %
13 let	31 %	11 let	41 %
14 let	35 %	12 let	24 %
15 let	14 %		
16 let	1 %		

4.3.2. Útěky

V roce 2006 mělo v 7. - 9.třídách zkušenost z útekem celkem 14 % dotázaných dětí.

V roce 2007 v 5. - 6. třídách mělo tuto zkušenost 12 % dotázaných žáků.

Nejčastějšími důvody útěku z domova byly následující :

	rok 2006	rok 2007
Špatné vztahy v rodině	56 %	45 %
Nepřiměřené trestání	7 %	5 %
Problémy ve škole	8 %	12 %
Šikana	3 %	1 %
Ostatní	26 %	37 %

4.4. Shrnutí praktické části

Základní školy projevovaly o besedy velký zájem. Přístup pedagogů byl velmi rozdílný. Jednou z podmínek byla nepřítomnost pedagoga na besedách, což se občas nepotkalo s pochopením učitele. I přesto, že přednášející informoval učitele o průběhu a obsahu besedy, konzultoval s ním atmosféru a problémy vzniklé mezi dětmi v průběhu besedy. Většinou v těchto školách vyšlo najevo, že v komunikaci mezi učiteli a žáky jsou problémy nebo v minulosti došlo k pochybení ze strany učitelů. V jedné škole nejprve žáci odmítli i dotazník vyplnit, neboť neměli dobrou zkušenost z předchozího preventivního programu. Po vysvětlení a ujištění, že tento dotazník bude opravdu anonymní a bude sloužit pouze pro potřeby Linky vzkaz domů, dotazník vyplnili.

Překvapujícím zjištěním byla nízká informovanost dětí o službách, které by jim mohly v případě útěku z domova pomoci. Děti měly mylné představy o tom, jaké možnosti na útěku jsou. Velmi mlhavě znaly OSPOD. Bylo znát, že tyto informace je velmi zajímají a chtějí se o možnostech pomoci v případě útěku či vyhození z domova dozvědět co nejvíce.

Výsledky dotazníků do jisté míry potvrdily skutečnost, která se ve statistice Lince vzkaz domů projevovala. I přesto, že počty chlapců ve třídě převažovaly, aktivnější byla děvčata. Což může vysvětloval proč se dívky obracejí častěji na Linku vzkaz domů než chlapci. Jsou otevřenější komunikaci, nestydí se tolik požádat o radu či pomoc. V případě důvodů, které děti v dotaznících uváděly, jako nejčastější impuls k útěku z domova, jednoznačně vedly rodinné problémy. Druhé místo obsadily problémy ve škole a významnou část tvořilo nepřiměřené trestání v rodině. I tyto skutečnosti odrážejí realitu na Lince vzkaz domů, kdy problematika týkající se rodinných problémů převažuje nad ostatními.

Důležitou informací byla špatná informovanost dětí o službách linek krizové intervence. Pro pracovníky Sdružení Linka bezpečí to byl signál k větší propagaci projektů, který nastal již po besedách v roce 2006.

Závěr:

V této práci jsem potvrdila, jak rozsáhlá je problematika dítěte na útěku. Snažila jsem se prokázat, že se nejedná o téma zanedbatelné a nezasluhující pozornost, ba naopak. Určitě by si tato problematika zasloužila ucelenou publikaci. Dotýká se nejrůznějších oblastí a problematik jednak díky příčinám útěků, průběhům útěků a také kvůli následkům. V případě příčin jsou útky nejčastěji spojeny s tematikou rodinného zázemí, syndromu CAN, školních problémů. Při útěku samotném se toto téma často týká problematiky kriminality páchané dětmi nebo na dětech. Z tohoto důvodu je zřejmé, že s dětmi na útěku se setkávají pracovníci nejrůznějších profesí - pracovníci v krizových službách, příslušníci Policie ČR, sociální pracovníci, pracovníci v ústavních zařízeních a další.

Důležitým zjištěním v této práci byl zejména fakt, jak vysoký podíl z celkového počtu pohřešovaných dětí představují děti na útěku z ústavních zařízení. I na Lince vzkaz domů se často setkáváme s dětmi, které jsou na útěku z ústavního zařízení. Řešení jejich situace bývá velmi složité, neboť většinou nemají zázemí, jejich situace se nedá změnit. Můžeme je pouze ošetřit v rámci krizové intervence. V posledních letech se často diskutuje o zařízeních ústavní péče, o tom, že jsou děti zbytečně do těchto zařízení umisťovány, jejich návrat do rodiny či náhradní rodiny je mnohdy neúměrně prodlužován. Na toto téma má práce zaměřena nebyla, ale jistě by si zasloužilo větší pozornosti.

Všeobecně se ví, jak je rodina pro dítě velmi důležitá, proto jsem ji ve své práci věnovala dost prostoru. Při útěku, respektive návratu z něj, sehrává rodina důležitou roli. Když se podaří dítě najít, přimět k návratu domů, je potřeba s celou rodinou pracovat. Zjišťovat, co vedlo dítě k tomu, aby odešlo z domova. Tato práce dokazuje, že by se tato fáze útěku určitě neměla podceňovat, rodina by měla dostat podporu a měla by jí být nabídnuta odborná pomoc. Ze statistik Linky vzkaz domů vyplynula pro mě zajímavá skutečnost, že převážná většina dětí pochází nad mé očekávání z úplných rodin.

V praktické části jsem vyhodnocovala dotazníky, které byly vyplňovány dětmi na druhém stupni základních škol. Cílem bylo zjistit, zda znají Linku vzkaz domů, zda se někdy na ni samy s žádostí o pomoc či informaci obrátily. Dále to, jestli se samy někdy ocitly v situaci, kdy by se bály vrátit domů nebo byly na útěku z domova. Domnívám se, že výsledky těchto dotazníků byly zajímavé a velmi přínosné nejen pro pracovníky Linky vzkaz domů.

Resumé:

Tato práce se zbývá problematikou dítěte na útěku, vyhozeného z domova, dítěte pohřešovaného.

První kapitola je věnována telefonické krizové lince, která se specializuje na problematiku dětí na útěku, vyhozených. Informuji o tom, kdy Linka vzkaz domů vznikla, v jaké míře je dostupná dětem a mladistvým. Dále jakým způsobem se na této telefonické lince pracuje, kdo je přesně její cílová skupina a jaké služby volajícím konkrétně nabízí. Tuto kapitolu uzavírá statistika volání na Linku vzkaz domů.

Druhá kapitola je věnována útěkům samotným, jejich charakteristice, dělení na impulsivní, zkratkovité jednání a na útky připravované a plánované. Nejdříve jsem psala o útěcích z domova, kde jsem se zaměřila na to, jaké jsou nejčastější důvody útěků z domova. Mezi nejčastější důvody vedoucí k útěkům jsou problémy v rodinných vztazích, CAN a v neposlední řadě problematika spojená se školou. Vyvstala zde důležitost rodinného zázemí pro dítě. Další část této kapitoly je zaměřena na děti, které utíkají z ústavních zařízení. Zmínila jsem tu výsledky analýzy kriminality a útekovosti dětí a mladistvých umístěných v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, která byla zpracována pracovní skupinou zřízenou Republikovým výborem pro prevenci kriminality v roce 2003. Další část první kapitoly byla věnována specifickému důvodu, proč se dítě ocitne mimo vlastní domov bez střechy nad hlavou. Tímto důvodem je toulání, kdy jsem popsala jeho charakteristiku. První kapitolu uzavírá téma dětí vyhozených z domova.

Třetí kapitola pojednává o pohřešovaném dítěte, kdy jsem vymezila pojem pohřešované osoby. Dále jak probíhá pátrání po pohřešovaných osobách, zmínila jsem také statistiky pohřešovaných dětí. Přidala jsem i informaci o Mezinárodním dni pohřešovaných dětí, který se váže na 25.května a v ČR se připomíná jako Pomněnkový den.

Poslední čtvrtá kapitola se týká praktické části, jejíž předmětem byl projekt prevence kriminality v podobě besed na druhém stupni základních škol, které probíhaly po dobu dvou let. V rámci těchto besed byly děti seznámeny nejen s problematikou útěku, ale také dostaly kontakty na instituce, které by jim v této situaci mohly pomoci. Děti také vyplňovaly dotazníky, které byly vyhodnoceny a v rámci této práce výsledky vyhodnocení prezentovány.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku dětí na útěku, vyhozených z domova a dětí pohřešovaných. Těmto dětem slouží Linka vzkaz domů, což je linka telefonické krizové intervence. Dává dětem a mladistvým nejen prostor k popovídání, řešení stávající situace, ale také jim nabízí možnost telefonické konference s rodiči nebo předání vzkazu rodičům či blízké osobě. Závěr bakalářské práce se týká preventivního projektu, který je zaměřen na tuto problematiku. Prostřednictvím dotazníků zjišťujeme osobní zkušenosti dětí s útekem, znalosti organizací, které by jim mohli pomoci.

Klíčová slova

Útěk, vyhození z domova, pohřešované dítě, Linka vzkaz domů.

Annotation

The thesis is focused on the issue of children who have run away, had been turned out of the house or missing. For these children there is a Message Home which is a helpline for telephone crises intervention. It gives the children an opportunity to discuss their problems and find a solution. It also offers them a possibility of tele-conference with their parents or they can leave a message for their parents or relatives. The end of thesis thesis concerns a prevention programme, which is focused on this issue. Childrens' personal experience with run-away and knowledge of helping organizations are polled through questionnaires.

Key words

Runaway, children who are thrown out, missing child, Message Home helpline

Literatura

DUNOVSKÝ, J. - DYTRYCH, Z. - MATĚJČEK, Z. et al. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-192-5

HARTL, P. - HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X

HELLEBRANDOVÁ, K. 2005. Dítě na útěku. In *Děti a jejich problémy – sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí. ISBN 80-239-4482-7

KLOUBEK, M. *Pátrání Policie ČR po pohřešovaných dětech na útěku*. Příspěvek na konferenci Dítě a dospívající na útěku, pořádané Sdružením Linka bezpečí 18. 4. 2006, Praha, nepublikováno.

MATĚJČEK, Z. 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 80-04-25236-2

MATĚJČEK, Z. 1991. *Praxe dětského psychologického poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 80-04-24526-9

MATOUŠEK, O. - KOLÁČKOVÁ, J. - KODYMOVÁ, P. et al. 2005. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-X

MATOUŠEK, O. 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: SLON. ISBN 80-86429-19-9

MATOUŠEK, O. 2003. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-549-0

MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A. 1998. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-226-2

MATOUŠEK, O. 1995. *Ústavní péče*. 1. vyd. Praha: SLON. ISBN 80-85850-08-7

PÖTHE, P. 1996. *Dítě v ohrožení*. 1. vyd. Praha: G plus G.. ISBN 80-901896-5-2

VÁGNEROVÁ, M. 2004. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-488-8

VÁGNEROVÁ, M. 2002. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-678-0

Internetové odkazy a právní dokumenty

Analýza útěkovosti a kriminality páchané dětmi na útěku ze zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. [online], [cit. 10. 5. 2006]. Dostupné na WWW:

< <http://www.mvcr.cz/2003/aktualit/2004/mladez/pril2.doc>>

www.linkabezpeci.cz

Česko. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Dostupný také na WWW:< <http://www.zakonycr.cz/seznamy/0941963Sb.html>>

Česko. Zákon č. 109/2002 Sb. O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. Dostupný také na

WWW:<<http://www.zakonycr.cz/seznamy/1401961Sb.html>>

Česko. Zákon č. 283/1991 Sb. O Policii ČR. Dostupný také na

WWW:< <http://www.mvcr.cz/policie/oks/predpisy/z283.doc>>

Příloha k praktické části – Dotazník

Tento dotazník slouží pro potřeby Linky vzkaz domů. Jeho cílem je, abychom se co nejvíce přiblížili dětem a mladým lidem, kteří naši pomoc potřebují. Nemusíš se bát, je zcela anonymní a je jen na tobě, zda ho vyplníš. Pokud se tak rozhodneš, moc tě prosíme, aby údaje tebou napsané byly pravdivé.

1. Osobní údaje

a) pohlaví muž žena b) věk

c) rodina, ve které žiji: úplná (oba rodiče)

neúplná (pouze matka nebo otec)

doplněná (matka + nový manžel/přítel; otec + nová manželka/přítekně)

náhradní (pěstounská, prarodiče, ústavní péče – dětský domov

atd.)

2. Znáš Linku vzkaz domů? ano ne

3. Odkud znáš Linku vzkaz domů?

škola internet televize časopis kamarádi

ostatní (napíš)

4. Znáš číslo na Linku vzkaz domů? ano (napíš jej) ne

5. Volal/a jsi někdy na Linku vzkaz domů? (Můžeš zaškrtnout i více odpovědí)

ano; důvodem byly: problémy informace žerty nadávky jiné (napíš).....

ne

6. V případě, že jsi volal/a na Linku vzkaz domů:

jsem si popovídal/a

byl mi vyřízen vzkaz

byl/a jsem telefonicky propojena s někým z blízkých (konference)

byla mi poskytnuta informace

byla mi zprostředkována další pomoc (intervence - policie, sociální pracovník...)

7. Na plakátu Linky vzkaz domů je:

puberták dědek babka nevím

8. Mezinárodní den pohřešovaných dětí je:

nikdy jsem o něm neslyšela/nevím 25. května 1. června 1. září

9. Symbolem Mezinárodního dne pohřešovaných dětí je:

nevím kopretina sedmikráska pomněnka

10. Bá/a jsi se někdy vrátit domů? ano ne

11. Chtěl/a jsi někdy utéct? ano ne

12. Řekli někdy rodiče, že tě vyhodí z domova?

ano ne jen v rozčilení (nebral/a jsem to vážně)

13. Vyhodili tě někdy rodiče z domova? ano ne

14. Utekl/a jsi někdy z domova? ano ne

15. Pokud jsi utekl/a nebo jsi byl/a vyhozen/a z domova:

a) důvodem byly špatné vztahy v rodině problémy ve škole sexuální zneužívání
 nepřiměřené trestání šikana jiné důvody

b) jakou dobu jsi strávil/a na útěku či po vyhození z domova?

1 den 2 dny 1 týden 2 týdny měsíc rok jiné (jak dlouho?)
.....

c) kolikrát jsi utekl/a nebo jsi byl vyhozen/a z domova? jednou opakovaně

d) kdo ti pomohl?

Linka vzkaz domů rodina příbuzní kamarádi

učitel ostatní (napíš)

e) kde jsi bydlel/a

na ulici u kamaráda u příbuzných jinde (napíš)

DĚKUJEME ZA VYPLNĚNÍ!